

Demogrāfisko lietu padomes sēde

2013.gada 12.jūnijs

PROTOKOLS NR.10

Norises vieta un laiks: Ministru kabinets, MP zāle, plkst.9:30

Vada: Valdis Dombrovskis, ministru prezidents.

Piedalās:

Viņķele Ilze	Labklājības ministre
Neiders Ludis	Ekonomikas ministrijas Tautsaimniecības strukturpolitikas departamenta Ekonomiskās politikas koordinācijas nodaļas vadītājs
Bāne Baiba	Finanšu ministrijas valsts sekretāra vietniece
Zālītis Indulis	Iekšlietu ministrijas Nozares politikas departamenta Politikas plānošanas nodaļas vecākais referents
Dombrovskis Vjačeslavs	Izglītības un zinātnes ministrs
Bordāns Jānis	Tieslietu ministrs
Muciņš Rinalds	Veselības ministrijas valsts sekretārs
Antonovs Aleksandrs	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas valsts sekretārs
Bišofa Inita	Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sekretāre
Kazāka Daina	Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas pārstāve, Saeimas deputāte
Parādnieks Imants	Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas Demogrāfijas lietu apakškomisijas vadītājs
Stūris Valērijs	Valsts prezidenta Stratēģiskās attīstības komisijas koordinators
Dundure Ināra	Latvijas Pašvaldību savienības padomniece bērnu, jaunatnes un ģimenes jautājumos
Zvidriņš Pēteris	LU Ekonomikas un vadības fakultātes Statistikas un demogrāfijas katedras vadītājs, LZA akadēmiķis
Pārsla Eglīte	Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle
Bremze Ilona	Biedrības "Asociācija Ģimene" valdes priekšsēdētāja
Mežs Ilmārs	Nodibinājuma "Nākotnes fonds" valdes priekšsēdētājs
Leiškals Pēteris	Latvijas Darba devēju konfederācijas eksperts sociālās drošības un veselības aizsardzības jomā
Lorence Sanita	Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības sabiedrisko attiecību vadītāja
Ielīte Inete	Biedrības „Latvijas bērnu forums” valdes priekšsēdētāja

Pieaicinātie:

Bule Ilze	Finanšu ministrijas Budžeta departamenta direktores vietniece
Ēlerte Sarmīte	Ministru prezidenta ārštata padomniece
Ivanovs Maksims	Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta vecākais eksperts
Papule Evija	Izglītības un zinātnes ministrijas valsts sekretāra vietniece

Protokolē: Lauris Neikens, Demogrāfisko lietu padomes Sekretariāts, Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta vecākais eksperts

Darba kārtībā:

1. Labklājības ministrijas ziņojums par valsts finansiālo atbalstu ģimenēm ar bērniem.
2. Pārskats par nabadzības ietekmi uz bērna stāvokli valstī.
3. Citi jautājumi.

Sanāksmes atklāšana:

Ministru prezidenta V.Dombrovska uzruna.

1. Pārskats par nabadzības ietekmi uz bērna stāvokli valstī

I.Bišofa informē, ka 2012.gada decembrī pēc ES statistikas biroja „Eurostat” publiskotiem datiem Latvijas iedzīvotāji ir trešie trūcīgākie ES valstu vidū. Pašvaldības 2012.gadā sociālajos pabalstos izmaksā 1 490 397 201 LVL. Informē, ka pēc 2011.gada datiem otrā lielākā grupa, kas saņēmusi GMI (garantētās minimālās iztikas) pabalstu ir tieši bērni. Pirmā lielākā grupa ir darbspējīgas, nestrādājošas personas. Pēc Pasaules Bankas veiktā pētījuma secināms, ka no visām nestrādājošām, darbspējīgām personām, 28% gadījumos to apgādībā ir bērni. Tas nozīmē, ka bērni ir pakļauti lielam nabadzības riskam. Informē, ka pārskatā par bērnu stāvokli 2011.gadā secināts, ka katrs desmitais bērns Latvijā ir ar nepietiekamu svaru. Lauku skolās ir situācijas, kad pārtika nav pietiekama. Izvirza priekšlikumu, ja tiktu sekmēta pietiekama ēdināšana (tās pietiekams un pilnvērtīgs nodrošinājums), tad būtiski uzlabotos bērnu sekmes. Pauž uzskatu, ka skolēni pusi savas mācību dienas pavada, gaidot pusdienas, kuras visiem nepietiek un nav pilnvērtīgas, tādā veidā skolēni nevar pilnvērtīgi pievērsties mācību procesam. Ņemot vērā, ka valstī visu laiku notiek diskusijas par ģimenes valsts pabalsta reformu, aicina izvērtēt priekšlikumu, šo naudu novirzīt skolēnu brokastīm (0.40 lati x 20 darba dienas), kā arī nodrošināt skolēniem vasarā bērnu mācību ekskursijas.

Informē, ka saskaņā ar pārskatu par bērnu stāvokli Latvijā 2011.gadā secināms, ka pieaug zīdaiņu mirstība, pie kam bērniem, kas vecāki par 1 gadu, galvenais nāves cēlonis ir ārējās iedarbes sekas. Saglabājas augsts traumatisma līmenis bērnu vidū, 50.6% traumas guvuši mājās. Pauž uzskatu, ka ir vērojama korelācija starp traumatismu un iedzīvotāju nabadzību un sociālo atstumtību. Bērni, kuri ir pakļauti nabadzības riskam, biežāk cieš no dažādām traumām. 2011.gadā pirmreizēja invaliditāte bērniem visbiežāk (21,6%) noteikta psihisku un uzvedības traucējumu dēļ. Emocionālās, fiziskās un sociālās labklājības jomās sniegtais atbalsts nekompensē visu nepieciešamo un ir neatbilstošs ģimeņu vajadzībām, kurās aug bērns ar īpašām vajadzībām. Palielinās seksuālo noziedzīgo nodarījumu skaits, kuros cietuši nepilngadīgie. Pieaug fiziskas un emocionālas vardarbības pret bērnu gadījumu skaits, t.i., bērna atstāšana bez uzraudzības, bērnu aprūpes pienākumu nepildīšana, fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu. Pieaug bērnu skaits, kuri tiek šķirti no savām ģimenēm un kuri ilgstoši uzturas šķirti no saviem vecākiem ārpusģimeņu aprūpes iestādēs. Viens no cēloņiem šādai situācijai, kad daudzas ģimenes nespēj pienācīgi rūpēties par bērniem, ir saistīts ar ģimeņu materiālo stāvokli. Nereti šī iemesla dēļ vecāki dodas peļņā uz ārvalstīm, atstājot bērnus citu personu aprūpē. Sniedz priekšlikumus, ka ir nepieciešamas jauno vecāku un ģimeņu apmācības; alternatīvu bērnu pieskatīšanas veidu attīstība; ģimeņu asistenta funkcijas izveide un attīstība sociālā riska grupas ģimenēm un obligāta ārstēšanās no alkohola atkarības vecākiem, kuru ģimenēs ir bērni un kuriem ir risks palikt savās ģimenēs.

Informē, ka attiecībā uz jautājumu par bērnu izglītību, secināms, ka skolas neapmeklēšanas galvenie iemesli ir sociālie apstākļi, nesaskaņas ģimenē, vecāku prombūtne sakarā ar darbu ārzemēs, dažādas atkarības, veselības traucējumi, attieksmes un uzvedības problēmas. 96% jaunieši ir lietojuši alkoholu vismaz vienu reizi dzīvē. Visbiežāk minētā alkohola lietošanas

izraisītā problēma ir sliktas sekmes skolā. Katrs ceturtais ir bijis piedzēries 13 gadu vai jaunākā vecumā. Pieaug pie administratīvās atbildības saukto nepilngadīgo personu skaits saistībā ar alkoholisko dzērienu un citu apreibinošo vielu lietošanu. 78% jauniešu 15 - 16 gadu vecumā ir pamēģinājuši smēķēt, tas ir augstākais rādītājs Eiropā. Palielinājies smēķējošo meiteņu īpatsvars. 1991.gadā – 28,5%, 2010.gadā – 52,5%. Tāpat trešdaļa Latvijas skolēnu dzīves laikā ir lietojuši narkotikas. 22% meiteņu un 24% zēnu 11 gadu vecumā vismaz divas reizes mēnesī ir cietuši no vienaudžu vardarbības.

Informē, ka pieaug nepilngadīgo noziedzība, galvenie iemesli – ģimenes sociāli ekonomiskais stāvoklis, vardarbība ģimenē, alkoholisms un narkomānija, kriminālās vides tiešā ietekme, izpratnes trūkums par garīgajām un sociālajām vērtībām un normām, zems bērna pašnovērtējums, nodarbinātības trūkums, nelietderīga brīvā laika pavadīšana. Nav zināms precīzs bērnu skaits, kuriem iekārtota profilaktiskā lieta, izstrādāta sociālās uzvedības korekcijas un sociālās palīdzības programma, iemesli – antisociāla uzvedība, patvaļīgi atstāj dzīvesvietu, klaiņošana u.c. Piedāvā risinājumu, veidot „bērnu istabas” ar darba prasmju apmācību jeb 1.līmeņa interešu izglītību (IZM + IeM +TM). Respektīvi, IZM piešķir finansējumu pašvaldībām 100% par visiem skolas vecuma bērniem (no 7-18 gadiem) kā mērķdotāciju interešu izglītības pedagogu algām. Interešu izglītību apmeklē 25-30%, 70% bērnu ir uz ielas. Svarīgi ir šiem bērniem vispār radīt interesi un veidot to, kā obligātas nodarbības tanī pašā brīdī, kad nonāk skolas sociālā pedagoga, sociālo dienestu vai policijas redzeslokā. Nepieciešams sagatavot profesionālus darbiniekus darbam ar šiem bērniem.

Noslēgumā vērš uzmanību, ka nabadzības dziļums palielinās – Latvijā 45% bērnu cieš no materiālās nenodrošinātības. Šie skaitļi parāda situāciju tikai daļēji, jo neatspoguļo tos bērnus, kuri tiek pakļauti sociālai atstumtībai, ir vardarbības upuri, atkarību lietotāji, no savām ģimenēm šķirtie bērni, bērni invalīdi, bērni, kas dzīvo īpaši nabadzīgās teritorijās. Vērš uzmanību, ka gadījumos, ja vecāks saņem minimālo algu, tad „uz rokas” persona saņem 146 latus mēnesī – vai ar šādu naudu pietiek un ģimenes var izdzīvot?

V.Dombrovskis aicina skatīt šo jautājumu kopā ar nākamo darba kārtības punktu – Labklājības ministrijas ziņojumu par plānotajām aktivitātēm ģimeņu ar bērniem atbalsta nodrošināšanā un uzlabošanā. Vienlaikus aicina precizēt prezentācijā iekļautos datus, piemēram, par pašvaldību izmaksātu finansējumu sociālajos pabalstos, kas kopumā būtiski pārsniedz pašvaldību budžetus.

I.Viņķele vērš uzmanību, ka priekšlikums par brīvpusdienu nodrošinājumu skolās ir atbalstām, vienīgi aicina izvērtēt iespēju brīvpusdienas nodrošināt lielākam skaitam klašu, ne tikai otrajām.

Vj.Dombrovskis aicina attiecībā uz atbalsta sistēmas nodrošināšanu skolās skatīties kompleksi un plašāk par brīvpusdienu nodrošināšanu (ļoti šaura joma).

I.Ielīte informē, ka kopumā atbalsta Bišofas kundzes izvirzītos priekšlikumus un papildus informē, ka īpaši atbalsta brīvpusdienu nodrošināšanu no 1. – 9.klasei.

P.Leiškalns vērš uzmanību, ka sociālie apstākļi (tikai) nevar būt par iemeslu bērna izņemšanai no ģimenes.

D.Kazāka vērš uzmanību, ka arī turpmāk noteikti ir jāizskata izvirzītais priekšlikums par bērna istabas izveidošanu, arī kā alternatīvu bērna pieskatīšanas nodrošināšanu un izglītošanu.

I.Bremze informē, ka pašlaik tiek runāts par sekām un mazāk par cēloņiem, kādēļ ģimenēs ir nabadzība. Tādēļ aicina pievērst uzmanību ne tikai tam, kādi tieši atbalsta pasākumi (pabalsti vai pakalpojumi) ģimenē ar bērniem tiek nodrošināti, bet arī par to, kā sabiedrība tiek izglītota kopumā.

J.Bordāns informē, ka jau šobrīd Tieslietu ministrija ļoti aktīvi strādā pie vardarbības ģimenē mazināšanas un dažādiem preventīvas pasākumiem.

I.Dundure informē, ka pašvaldības pārziņā vienmēr ir bijušas ģimenes ar bērniem, it īpaši trūcīgas un maznodrošinātas ģimenēm.

Padome pārskatu pieņem zināšanai un lemj skatīt jautājumus kompleksi ar darba kārtības otro jautājumu.

2. Labklājības ministrijas ziņojums par valsts finansiālo atbalstu ģimenēm ar bērniem

M.Ivanovs informē, ka saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2008.gadā izdevumi ģimenēm ar bērniem bija 224 milj.Ls, bet 2011.gadā – 158 milj.Ls (valsts un pašvaldības pabalsti bērniem, transferti bērnu aprūpei, pirmsskolas izglītībai un braukšanas atvieglojumiem). Informē, ka ekonomiskās krīzes laikā izdevumi ģimenei un bērniem tika samazināti (pabalstu izmaksu ierobežojumi, ĢVP apmēra un izmaksas perioda samazināšana, atteikšanās no BPP piemaksām), kas daļēji tika kompensēts ar strauju izdevumu palielinājumu bezdarba un sociālās atstumtības samazināšanai. Informē, ka izdevumi valsts pabalstiem ģimenēm ar bērniem (BPP, ĢVP, BKP un piemaksa) 2012.gadā bija 0,37% no IKP. Savukārt kopā ar izdevumiem apdrošināšanas pabalstiem (maternitātes, paternitātes un vecāku pabalsts) – 0,7 % no IKP. Šobrīd var prognozēt, ka Latvijas rādītājs varētu būt vienāds EDSO valstu vidējiem rādītājiem

Informē, ka 2013. – 2014.gadā plānots palielināt apdrošināšanas iemaksu apjomu vecākiem ar bērniem līdz 1,5 gadu vecumam; samazināt IIN likmi un palielināt atvieglojumus par apgādībā esošā personām (līdz 80 Ls); nodrošināt NĪN 50% atlaidi daudz bērnu ģimenēm; sniegt valsts atbalstu PII rindu likvidācijai; nodrošināt valsts atbalstu mācību līdzekļu iegādei un brīvpusdienām; īstenot mātes un bērna veselības uzlabošanas plānā 2012. – 2014.gadam iekļautos pasākumus; palielināt izmaksājamo uzturlīdzekļu no valsts apmēru. Tāpat informē, ka pasākumu īstenošanai budžetā 2013.gadam un budžeta ietvarā 2013. – 2015.gadam apstiprināts papildu finansējums: 51,6 milj. Ls - 2013.gadā 67,1 milj. Ls - 2014.gadā 81,5 milj. Ls - 2015.gadā.

Vērš uzmanību, ka saskaņā ar Pasaules Bankas veikto pētījumu Latvijas sociālā atbalsta sistēma pārsvarā (90%) nav uz ienākumiem testēta (universāls atbalsts tiek sniegts neatkarīgi no saņēmēja ienākumiem). Tāpat pētījums parāda, ka vismaz vienu no sociālā atbalsta transfertiem saņem 60% no trūcīgākās māsaimniecību kvintiles un 50% no turīgākās māsaimniecību kvintiles. 2009.gadā visa sociālā atbalsta pārklājums attiecībā uz trūcīgāko māsaimniecību kvintili bija līdz 20%, bet turīgāko – 27,5%, savukārt ģimenes pabalstu 30% saņem turīgākai māsaimniecību kvintilei, bet trūcīgākai – tikai ap 20%. Vidējā ES līmenī tiek nodrošināta daudz lielākā sociālā atbalsta sadalījuma progresivitāte.

Informē, ka krīzes periodā ienākumu pieejamība pasliktinājās visiem māsaimniecību tipiem, bet, tā kā īstenotās reformas nebija progresīvas, tās vissliktāk ietekmēja trūcīgos iedzīvotājus (ienākumi zemāki par minimālo algu), veicinot ienākumu nevienlīdzību. Nodokļu samazināšanas rezultātā var prognozēt ienākumu palielinājumu vidējai ģimenei ar diviem bērniem, tomēr tas minimāli ietekmēs trūcīgās ģimenes (ienākumi nepārsniedz 2/3 no ienākumu mediānas), jo IIN likmes samazinājums un atvieglojumu palielināšana nebūs pietiekama, lai kompensētu sociālā atbalsta samazinājumu iepriekšējos gados. Tāpat pabalstu palielinājums universālās sistēmas ietvaros visefektīvāk ietekmē ģimenes, kuru ienākumi ir aptuveni minimālās algas apmērā un tā ietekme samazinās proporcionāli algas pieaugumam (ietekme ir minimāla lielo algu saņēmējiem). Kā efektīvākais līdzeklis trūcīgām māsaimniecībām varētu būt nodarbinātības programmas, progresīva pabalstu sistēma un uz ienākumu pārbaudes balstīts atbalsts. Informē, ka Pasaules Bankas viens no galvenajiem secinājumiem ir, ka, apņēmoties veicināt nodarbinātību un samazināt ienākumu nevienlīdzību, vienlaikus ar mērķētākiem nodarbinātības pasākumiem un darba nodokļu slodzes

samazināšanu, ir arī jāpārskata valsts sociālā atbalsta piešķiršanas nosacījumi, izvērtējot tā diferenciaciju atkarībā no mājsaimniecību ienākumiem.

P.Leiškalns pauž uzskatu, ka prezentācijā atspoguļotais IKP palielinājums uz ģimeņu ar bērniem atbalsta politiku nav tik būtiski palielinājies, tieši pretēji – tas ir samazinājies un ir nepieciešams pārskatīt IKP pasākuma sadali. Tāpat informē par priekšlikumiem sociālo pabalstu un pensiju indeksēšanu pārskatīšanu.

V.Dombrovskis informē, ka ir jābūt uzmanīgiem par papildus finansējuma pieprasīšanu vai sadalīšanu, jo prezentācijā kopējais papildus piešķiramais finanšu apjoms tikai atbalsta pasākumiem ģimenēm un bērniem ir vienlīdzīgi liels ar kopējo finansējumu starp visām ministrijām. Tanī pat laikā informē, ka noteikti ir nepieciešams turpināt pārskatīt atbalsta pasākumus ģimenēm ar bērniem, it īpaši tiešos pabalstus vai atvieglojumus, tomēr ir nepieciešams skatīties uz situāciju valstī kopumā.

I.Mežs informē, ka ir jāskatās ne tikai dzimstības pieaugumu, bet arī uz mirstības pieaugumu, kas vēl joprojām ir daudz lielāks kā dzimstības pieaugums, kas nozīmē, ka Latvijas tauta izmirst un, ja neko tuvākajā laikā nedarīts, tad nākotnē sekas var būt daudz lielākas. Aicina ieviest jaunu pabalstu daudzbērnu ģimenēm – ieviest ikmēneša pabalstu 100 latu apmērā tām māmiņām, kurām ģimenē ir vismaz 6 bērni, kas būtībā nozīmē, ka viņa nevar strādāt.

V.Dombrovskis informē, ka priekšlikumus ir pieņemts zināšanai un ir jāvērtē kopējā budžeta plānošanā un fiskālajā politikā nākotnē.

P.Zvidriņš informē, ka būtu nepieciešams precizēt datus par dzimušo skaitu, jo tas nenozīmē, ka visi bērni ir dzīvi dzimušie. Aicina demogrāfisko politiku skatīties plašāk – ne tikai dzimstības vai mirstības politiku. Tāpat aicina organizēt demogrāfijas forumu, kurā piedalītos gan ministriju pārstāvji, gan zinātnieki un varētu skatīties demogrāfisko situāciju kopumā.

P.Eglīte vērs uzmanību, ka runājot par atbalsta sistēmu ģimenēm ar bērniem, nekādā gadījumā nevajadzētu aizmirst, ka arī daudzbērnu ģimenēs apgādnieki parasti ir divi vecāki – mamma un tētis. Un, ja viens no viņiem nav nodarbināts, tad otrs turpina strādāt un apgādāt ģimeni, savukārt pirmais saņem atbalstu no valsts (piemēra, bezdarbnieka pabalsts u.c. pasākumi). Tādēļ ir jābūt ļoti uzmanīgiem par jaunu pabalstu ieviešanu valstī ģimenēm ar bērniem (māmiņām tikai).

I.Viņķele rezumē iepriekš dzirdētos priekšlikumus – tostarp, ka atbalsta pasākumus ģimenēm ar bērniem nepieciešams skatīt plašāk, kā vienkārši pabalstu piešķiršanu.

D.Kazāka aicina iesaistītām pusēm sadarboties, veidojot nākamā gada budžetu, un izvirzīt īpašus atbalsta pasākumus tieši nabadzīgākajām riska grupām – daudzbērnu ģimenēm un viena vecāka ģimenei.

Padome nolemj pieņemt zināšanai Labklājības ministrijas sniegto ziņojumu par valsts finansiālo atbalstu ģimenēm ar bērniem.

3. Citi jautājumi.

V.Dombrovskis informē, ka nākamās sēdes laiks tiks izziņots atsevišķi, kā arī tajā izskatāmie jautājumi vēl tiks precizēti.

Sēdi slēdz plkst. 11:16